

Павельчук І. А.

кандидат мистецтвознавства,
Заслужений художник України,
доцент кафедри рисунку та живопису

Інституту дизайну
та реклами КНУКІМ, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА КУРСУ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ З «КОЛЬОРОЗНАВСТВА» ДЛЯ СТУДЕНТІВ І КУРСУ НАПРЯМУ 6.020207 «ДИЗАЙН»

Анотація. Павельчук І. А. Методологічна основа курсу практичних завдань з «Кольорознавства». У статті аналізуються основні завдання курсу практичних завдань з «Кольорознавства», що водночас поєднує досвід практичної роботи з кольором, вивчення теорії та фахової специфіки. Презентація курсу для студентів першокурсників напрямку 6.020207 «Дизайн» розглядається на прикладі навчальних вправ з кольорознавства за методикою І. А. Павельчук, що викладається на кафедрі рисунку та живопису КНУКІМ.

Ключові слова: практика, теорія, кольорознавство, дизайн, освіта.

Анотация. Павельчук И. А. Методологическая основа курса практических заданий по «Цветоведению». В статье анализируются основные задачи курса практических заданий по «Цветоведению», который объединяет опыт практической работы с цветом, изучение теории и профессиональной специфики. Презентация курса для студентов первокурсников направления 6. 02 02 07 «Дизайн» рассматривается на примере учебных упражнений по методике И. А. Павельчук, который преподается на кафедре рисунка и живописи КНУКІМ.

Ключевые слова: практика, теория, цветоведение, дизайн, образование.

Annotation. Pavelchuk I. A. A methodological basis of a course of practical tasks on "Chromatics". In article the primary goals of a course of practical tasks on "Chromatics", which experience of practical work with colour, studying of the theory and professional specificity are analyzed. Presentation of a course for students of first-year students of a direction 6. 02 02 07 "Design" is considered on an example of educational exercises by I.A.Pavelchuk's technique which is taught on drawing and painting KNUKIM chair.

Key words: practice, the theory, chromatics, design, educational formation.

Постановка проблеми: Наукове дослідження дисципліни «Кольорознавство» на сучасному етапі розвитку світової теорії мистецтв та дизайну – актуальна проблема вітчизняного мистецтвознавства. Основну увагу приділено розгляду методології курсу та компетенціям, які необхідно розвивати в результаті вивчення практичних завдань з «Кольорознавства». Курс лекцій складається з теоретичної та практичної частин та передбачає ознайомлення з класичними основами «Кольорознавства», усвідомлення основних вимог адаптовано фаху, теоретичне засвоєння наукових закономірностей кольорових взаємодій як майбутнього гаранту професійного рівня освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами: Стаття виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Інституту дизайну та реклами Київського Національного Університету Культури і Мистецтв.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Оскільки освіта України три чверті ХХ століття існувала в умовах соціально-політичної монополії СРСР, з наукового обігу була вилучена значна кількість напрацювань європейських та американських фахівців з питань теорії мистецтва ХХ ст., що становлять базу «Кольорознавства». Відсутність перекладів іноземних джерел українською мовою призвела до інформативного дефіциту, регіональної ізоляції та загального відставання у сфері культури та освіти. Ефективна інтеграція ідей «Кольорознавства» у простір дизайну ХХІ століття безпосередньо пов'язана із останнім рівнем технічних можливостей суспільства, який ми спостерігаємо в розробках японських колег. Нажаль, в бібліотеках вищих навчальних закладів України ми не маємо в наявності жодних джерел японських науковців та дизайнерів хоч би якою мовою. Сучасних напрацювань вітчизняних науковців, спеціально присвячених дослідженню кольорознавства існує обмежена кількість. Як правило, це нароботки, що відбуваються у форматі співіснування з іншими професійними інтересами [13], в тому числі розробки автора, що стосуються практики і теорії колірних методів відтворення [9-12]. Для розуміння явища симультанного впливу кольорів важливим є вивчення іноземних [7, 8, 17, 22, 23, 25-27; 30], російських [2-4; 16, 18] та українських джерел останнього періоду [5], присвячених історії і теорії імпресіонізму. При розробці даного навчального курсу був використаний чималий досвід, теоретичні висновки та окремі положення європейських [21, 28], американських [22] та російських вчених [2, 14-15; 18] з питань символічного означення кольору, що реалізувались у методі постімпресіонізму. Використовувалась література з питань загальної теорії кольору часів радянського фундаменталізму [1], що виокремлена у пункті №5, як джерельна база наших пострадянських бібліотек під назвою: «Навчально-методичне забезпечення», світова класика кольорознавства [6, 19, 29; 31-33], та праці європейських колег останнього періоду [24].

Метою даної статті є ознайомлення широкого загалу фахівців з методикою І. А. Павельчук, викладений у курсі практичних завдань з «Кольорознавства» для студентів І курсу напрямку 6.020207 «Дизайн».

Надійшла до редакції 17.10.2011

Результати дослідження.**1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ**

Загальним завданням дисципліни є формування і поетапний розвиток культури та образного мислення студентів, прищеплення професійних навиків. Метою даного навчального курсу є підготовка сучасного українського дизайнера згідно з останніми нормами міжнародного рівня, ознайомленого з класичними закономірностями та новітніми тенденціями формування кольорового дизайнерського образу, використовуючи широкі можливості в застосуванні актуальних матеріалів та сучасних технологій. Виховання у студентів естетичного смаку, прищеплення любові до національних мистецьких традицій.

Компетенції, які необхідно розвивати в результаті вивчення навчальної дисципліни: практичне ознайомлення з класичними основами «Кольоро-знавства»; усвідомлення основних вимог курсу адаптовано фаху; теоретичне засвоєння наукових закономірностей кольорових взаємодій, застосування на практиці закономірностей колірних співіснувань як гаранту професійної кольорової композиції.

2. ДИСЦИПЛІНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ОПАНУВАННЯ КУРСУ

Живопис, психологія, філософія, фізика, хімія, композиція, історія мистецтва, комп'ютерна графіка, етнографія, народне мистецтво, історія.

3. ЗМІСТ, СТРУКТУРА І ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Методологічною основою програми є лекційний та практичний курс, який залучає всі сторони творчості: практичну, теоретичну, зображальну, композиційну, образну, виражальну, що дозволяє студентам отримати логічну послідовність організації творчого процесу дизайнерської діяльності. Теорія викладається на лекціях.

4. ПРАКТИЧНИЙ КУРС ЗАЛУЧАЄ ЧОТИРИ СТУПЕНІ:**І. Тема: „Гене́за Ко́льору” (3 завдання)**

Мета: Ознайомлення з основними групами пігментів через досвід емпіричного дослідження трьох основних та трьох допоміжних кольорів.

Метод: Практичне виконання палітр лабораторного типу: „Гене́за Червоного”, Синього, Жовтого. Палітри виконуються першими, оскільки усі закономірності кольорознавства будуються на підставі практичних знань фарб та їх пігментів. Після виконання вправи студент може самостійно, без допомоги викладача, створювати або повторити будь-який відтінок кольору, оскільки він засвоїв на практиці із яких саме пігментів можна створити необхідний йому відтінок. Ознайомлення з рецептурою колориту сьогодні, на жаль, справа забута, купуючи готові відтінки фарби в магазинах, більшість митців використовують їх просто із тюбиків і не можуть самостійно створити необхідний відтінок. Поглиблене вивчення складових колориту, з'ясування практичних можливостей фарби, пошук формальних рішень і суб'єктивних сенсуальних трактувань дещо допоможе компенсувати відсутність багатолітнього досвіду в галузі роботи з матеріалом у студентів першокурсників.

II. Тема: Колорит. „Мерохромія” (5 завдань)

Мета: Пошук колірних співвідношень семи кольорів веселки, що в перспективі будуть становити колорит до «червоного», «жовтого», «синього» тла основних кольорів та «чорного» і «білого» тла двох основних тонів. Вправа передбачає одночасне вирішення трьох проблем при виконанні однієї «Мерохромії» (колірна норма відтінку):

- 1) насиченість кольорів;
- 2) кольорова індукція і контрасти;
- 3) кольорова гармонія.

Якщо в попередньому завданні категорії «палітри» нас влаштував будь-який «випадковий» результат, бо ми досліджували діапазон усіх можливостей, щоб зробити із інтуїтивного – закономірне. Навчальний рівень виконання «Мерохромії» передбачає наступну фазу інтелектуально креативного розвитку студента. «Мерохромії» – це усвідомлений вибір необхідних відтінків кольорів та їх тональностей до фіксованого колірного тла. Методом індуктивного аналізу студент обмежує кількість колірних пропозицій семи кольорів до 20 необхідних відтінків у межах трьох світло-тональних градацій для кожного кольору ($7 \times 3 = 21$).

Наприклад:

- 1) Стронціановий жовтий = світло;
  - 1) Тіоіндіго рожева = світло;
- 2) Кадмій жовтий середній = напівтон;
  - 2) Кадмій червоний = напівтон;
- 3) Кадмій жовто-помаранчевий = тінь.
  - 3) Краплак червоний = тінь;

При виконанні завдання шукаються колірні відтінки, що гармонійно співіснують між собою і підходять до тла, та врешті, створюють формальний колорит майбутньої композиції. Потенційним досягненням цієї вправи є також умова, при якій кожен художник, або студент самостійно обирає відтінок майбутнього тла «Мерохромії». Оскільки людське око вирізняє до трьох сотень відтінків одного кольору (300 версій жовтого, 300 – червоного і т.д.) важливим є унікальний вибір кожного автора. Шукаючи відтінки до «улюбленої» версії «червоного», «синього», «жовтого», студент створює свій неповторний колорит, що передбачає оптимальні умови для збереження його самобутньої обдарованості в умовах масової освіти і допомагає не втратити творчу індивідуальність продовж усього навчання.

В історії кольорознавства відомі близькі за інтелектуальним навантаженням вправи, що були запроваджені на початку XX століття в Баухаузі. Виконуючи їх, набували професійних знань В. Кандинський, П. Клеє, І. Іттен, Л. Мохой-Надь, М. Брейер, М. Білл та ін. [6]. Аналогічний підход ми зустрічаємо в курсі «Кольорознавство» в практиці Девіда Хартунга, що сьогодні викладаються по всьому світу, в Америці та Європі, оскільки є визнаним взірцем світового рівня [29].

III. Тема: Теорія „Чуттєвого проникнення кольором” В. Воррінгера (3 завдання)

Мета: Практичне виконання формальних композицій певного психологічного стану. За допомогою гармонійних сполучень студенти створюють «компо-

зицію – враження», що відтворює через колір емоційні почуття.

- 1) «Щастя – експресія»,
- 2) «Драма – експресія»,
- 3) «Гармонія – рівновага».

Категорія цього типу завдань передбачає логічне продовження попереднього досвіду. При виконанні вправ студенти використовують вже створені у «Мерохроміях» колорити, але з урахуванням розміру колірної площини, її інтенсивності та композиційного місця розташування. Наприклад, колорит «Мерохромії Червоного» може слугувати базовим підґрунтям для вирішення художнього образу «Щастя». Колорит «Мерохромії Чорного» може використовуватися при пошуках відтінків емоційного стану «Горе». «Мерохромія Зеленого», що найбільш врівноважена в репрезентаціях колірних пропозицій, може допомогти при створенні станів «Гармонії». З одного боку, така послідовна методика закріплює досягнення попереднього досвіду. З іншого, поступово ускладнює вимоги до студента, який починає враховувати композиційно-емоційну нормативність художнього образу.

В процесі ознайомлення з об'єктивними можливостями кольору та його суб'єктивним сприйняттям глядачем студенти на практиці усвідомлюють природну здатність кольорів впливати на внутрішній світогляд людини. Теоретичною базою такого підходу стала всесвітньо відома праця В. Воррінгера «Чуттєве проникнення кольором» (1908), що послугувала концептуальною базою для розвитку європейського, російського та українського Авангарду на початку ХХ століття [18, с.15]. Крім виконання трьох композицій, студенти ознайомлюються з перекладом німецького оригіналу [31-33] російською мовою.

IV. Тема: Колір через призму фахової специфіки (5 завдань)

Якщо попередні вправи були корисними для студентів будь-якого напрямку, умови професійної специфіки передбачають звуження творчого діапазону до виконання означених фахових завдань. Ця категорія вправ враховує особливості майбутньої професії дизайнера і рекомендує пропозиції для трьох різновидів дизайну:

«дизайну-середовища», «дизайну-одягу», «дизайну-графіки».

Мета: Завдання передбачає практичне виконання формальної композиції майбутнього «дизайн-образу». Виконання цієї категорії завдань розраховано на створення колірної «формули», з урахуванням відтінку, маси, інтенсивності, фактури, унікальної неповторності кожного елементу та загальної гармонії. Для студентів напрямку «дизайну-середовища» пропонуються наступні тематичні модули:

- 1) «ландшафт парку»
- 2) «виставковий простір»
- 3) «зона дозвілля»
- 4) «ужитковий інтер'єр»
- 5) «інтер'єр для навчання»

Рекомендований тематичний простір для студентів напрямку «дизайну-одягу»:

- 1) «святковий одяг, весільне вбрання»
- 2) «спортивний одяг»
- 3) «повсякденне вбрання»
- 4) «дитячий одяг»
- 5) «фольклорний костюм»

Композиція може залучати мотиви рослинного або геометричного орнаменту, враховувати фактуру та практичне використання матеріалу.

Для студентів напрямку «графічного дизайну» пропонуються тематичні композиції:

- 1) «туристична реклама»
- 2) «політичний бігборд»
- 3) «театральна афіша»
- 4) «поліграфічна реклама ювелірних виробів»
- 5) «упаковка промислового товару»

Студентам «графічного дизайну» слід зосередити увагу на проблемі інтенсивності кольору. Вплив кольору буде змінюватися залежно від функціонального використання у середовищі та масштабів існування. Камерно-поліграфічна нормативність кольору відрізняється своїми задачами від завдань, що постають при створенні масштабної реклами у просторі сучасного мегаполісу.

5. НАВЧАЛЬНО - МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ревякин П. П. Техника акварельной живописи. Москва, 1959; Зайцев К. Г. Современная архитектурная графика. Москва, 1970; Зайцев К. Г. Графика и архитектурное творчество. Москва, 1979; Ефимов А. В. Колористка города Москва, 1990; Волков Н. Н. Цвет в живописи. Москва, 1984; Волков Н. Н. Композиция в живописи. Москва, 1977; Степанов Н. Н. Цвет в интерьере. Москва, 1985; Степанов Г. П. Взаимопонимание искусств. Ленинград, 1973; Ивентс Р. М. Введение в теорию цвета. Москва, 1964; Кудряшов К. В., Бризетцев Л. Проблемы изобразительного языка архитектора. Москва, 1985; Минарт М. Свет и цвет в природе. Москва, 1989; Миронова Цветоведение. Минск, 1984; Раушенбах Б. Системы перспектив в изобразительном искусстве. Общая теория перспективы. Москва, 1986; Тальковский В. Г., Орловский В. Ф., Григорьев Ю. В., Косогов А. М., Лганов В. С., Туканов В. П. Журнал «Архитектура, строительство, дизайн», «От живописи к архитектуре» Москва, 1999; Иттен П. Искусство цвета. Москва, 1974; Вигер Ж. Живопись и ее средства. Москва, 1991; Жегин Л. Ф. Язык живописного изображения. Москва 1970; Алексеев С. С. О колорите. Москва, 1974; Мигаль С. П. Проектирование мебели. Львів, 1999; Михайленко В. Є., Яковлев М. І. Основи композиції К.: „Каравела” 2004.

- Наочні посібники за тематикою семестрового завдання з методичного

- фонду Інституту реклами і дизайну.
- Зразки робіт студентів минулих років.
- Методичний фонд викладача.

Подальший напрямок дослідження. Автор займається розробками курсу лекцій «Практика і теорія Кольору», розрахованому на широкий загал професійних зацікавлених, що одночасно можуть бути корисними для мистецтвознавців, архітекторів, живописців і дизайнерів. Курс презентує нормативну діагностику

можливостей кольору, виходячи із системи вартостей конкретного напрямку мистецтва. Теоретичне з'ясування аксіології напрямку, його ноєматичних модусів сприйняття, практичних методів відтворення, надає можливість використовувати культурний субстрат у якості «технології» та інтегрувати в площину сучасних можливостей мистецтва і дизайну. Дисципліна «Кольорознавство», що сьогодні розглядається як складова інших галузей, з часом стане автономною сферою культури, на Україні будуть створені перші кафедри кольорознавства та Інститут Кольору.

Література:

- Волков Н. Н. Цвет в живописи / Н.Н. Волков // Ордена Ленина Академия художеств СССР, Научно-исследовательский институт теории и истории изобразительных искусств; [отв. ред. И. А. Шкирич]. — М.: Искусство, 1985. — 320 с.: ил. + таблицы.
- Доронченков, И. А. Западноевропейское изобразительное искусство второй половины XIX — первой трети XX вв. в советской художественной критике 1917 — начала 1930-х годов. Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. искусствоведения / И. А. Доронченков. — Л., 1990. — 22 с.
- Иванова, Е. В. Великие мастера европейской живописи / Е. В. Иванова. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2006. — 728 с.: ил. ISBN 5-373-00551-7, ISBN 5-224-02088-3.
- Импрессионизм: Письма художников. Воспоминания Дюран-Рюэля. Документы [вступ. ст. А. Н. Изергиной; пер. с фр. П. В. Мелковой; отв. ред. Н.В. Семенникова]. — Л.: Искусство, 1969. — 388 с.: ил.
- Импресионізм і Україна / упор. вид. О. Жбанкова; авт. статей Н.Асеева, О. Денисенко, англ. перек. І. Павліченко. — Хмельницький: ПФ «Галерея», 2011. — 240 с.: іл. — ISBN 966-8834-10-0.
- Иттен, Й. Искусство цвета / Й. Иттен; [пер. с нем. и пред. Л. Монаховой]. — М.: Изд. Д. Аронов, 2004. — 96 с.: ил. — ISBN 5-94056-008-3.
- Малая энциклопедия импрессионизма [пер. с англ.]. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2003. — 256 с.: ил. — ISBN 5-17-019003-4 (ООО «Издательство АСТ») — ISBN 5-271-06473-5 (ООО «Издательство Астрель») — ISBN 1-86147-075-4 (англ.).
- Мейер-Грефе, Юлиус. Импрессионисты: Гисс — Мане, Вань Гог — Писсаро — Сезанн / Юлиус Мейер-Грефе; [перевод со второго немецкого издания Г. Я. Звонкиной, под редакцией М. С. Сергеева]. — М.: Типография П. П. Рябушинского, 1913. — 272 с. + 60 ил.
- Павельчук, І. А. Парадокси постмодернізму: постімпресіонізм в Україні XX - XXI ст. Історичний атакізм чи ідеалістична скерованість національного менталітету? / І. А. Павельчук // «Культурний шок» постмодерну та українські реалії мистецького буття культури: Програма Наукового круглого столу. Київ, 26 травня 2011 р. — К.: Інститут культурології Академії мистецтв України, — С.2.
- Павельчук, І. А. Постімпресіонізм у версіях А. Коцки / Андрій Коцка Народний художник України (1911-1987): Альбом // Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая; за ред. Л. Алексеєнко; Ужгород: Патент. — 2011. — С. 25 — 27. — ISBN 978-617-589-020-2.
- Павельчук, І. А. Процес формування постімпресіоністичного методу «синтетизму» в практиці Е. Р. Контратовича / І. А. Павельчук // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. / за ред. І. Ю. Вільчинської — К.: Міленіум, 2011. — № 3. — С. 125—129.
- Павельчук, І. А. Реновації постімпресіонізму в українському мистецтві другої половини XX ст. / І. А. Павельчук // Музеї та галереї в міській культурі: історія та сучасність: 36. матеріалів Міжнародної наукової конференції. Одеса, 19—21 квітня 2011 р. — Одеса: Одеський Національний політехнічний університет, 2011. — С. 27—28.
- Прищенко, С. В. Естетичні параметри колористичного формотворення в рекламній графіці України. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. технічних наук / С. В. Прищенко — К., 2008. — 20 с.
- Прокофьев, В. Постимпрессионизм / В. Прокофьев [отв. ред. И. А. Шкирич]. — М.: Искусство, 1973. — 27 с., 72 ил.
- Хофман, В. Основы современного искусства. Введение в его символические формы / В. Хофман; [пер. А. Белобратова, ред. И. Чечота и А. Лепорка]. — СПб.: Академический проект, 2004. — 558 с. — ISBN 5-7331-0021-4.
- Чегодаев А. Д. Импрессионисты / А. Д. Чегодаев [отв. ред. И. А. Шкирич]. — М.: Искусство, 1971. — 23 с. + 64 ил.
- Энциклопедия импрессионизма / под ред. М. и А. Серюллы; [пер. с фр. Н. Матяш; науч. ред. и авт. послесл. К. Гогемская]. — М.: Республика, 2005. — 296 с.: ил. — ISBN 5-250-01858-0.
- Энциклопедия импрессионизма и постимпрессионизма / [сост. Т. Г. Петровец]. — М.: Олма-Пресс, 2002. — 320 с.: ил. — ISBN 5-224-01004-7.
- Albers, J. Interaction of Color: Revised and expanded edition / J. Albers. — New Haven & London: Yale University Press, 2006. — 146 p.: ill. — ISBN 13:978-0-300-11595-6.
- Biedermann H.-I. Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte / Biedermann Herman-Ignac. — Innsbruck, 1862. — Bd. I. — 140 s.
- Elgar, Frank. The Post-impressionists / F. Elgar. — Printed in Great Britain: Phaidon, 1977. — 16 p.: 48 color ill. — ISBN 0 7148 1810 0.
- Feist, Peter H. Impressionistische Malerei in Frankreich / P. H. Feist // Des Ministeriums für Kultur der Deutschen Demokratischen Republik; [Einbandgestaltung: Lisa Gnauck; — Dresden: Veb Verlag Der Kunst, 1961. — 32 s. + color il.
- Fiala, Vlastimil. Impresionismus / V. Fiala; [odpovědná redaktorka Věra Laudová]. — Praha: nakladatelství československých výtvarných umělců, 1964. — 142 s. + 65 vyobrazení.
- Gage, John. Kolor i znaczenie: sztuka, nauka i symbolika / [przekład Joanna Holzman, Anna Żakiewicz]. — Kraków: Copyright for Polish translation by Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2010. — 320 s.: 137 il. — ISBN 97883-242-0927-9.
- Guize, Ioanna. Impresjonisci / Ioanna Guize — Warszawa: «Wiedza Powszechna», 1964. — 188 s.: il.
- Hamann, Richard / Jost Hermand. Impressionismus / Hamann, Richard / Jost Hermand. — Berlin: Akademie-Verlag GmbH, 1960. — 414 s.: ill.
- Hartlaub G. F. Die impressionistich in Frankreich / G. F. Hartlaub. — Milano: Emil Vollmer Verlag, 1975. — 96 s.: ill.
- Hirner, R. Das Bildplakat: Die Entstehung eines neuen Mediums / R. Hirner // Affichomanie — Plakatwahn: Toulouse-Lautrec und die französische Plakatkunst um 1900. — Bonn: VG Bild-Kunst, 2003. — S. 30—40. — ISBN 3-935019-99-8.
- Hornung, David. Kolor: kurs dla artystów i projektantów / [tłumaczenie Maja Brand]. — Kraków: Copyright for Polish translation Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2009. — 168 s.: il. — ISBN 97883-242-0684-1.
- Schileru Eugen. Impresionismul / Eugen Schileru; [redactor: Nina Zamfirescu]. — București: Arta Grafică, 1971. — 24 s.: ill.
- Vorwort zum Neudruck: Abstraktion und Einfühlung. Ein Beitrag zur Stilpsychologie. — München, 1948. — 48 S.
- Worringer, W. Abstraktion und Einfühlung. — München, 1908. — 34 S.
- Worringer, W. Abstraktion und Einfühlung. — München: R. Pirner & Go. Verlag, 1921. — 34 S.
- Worringer, W. Neue Beiträge deutscher Forschung. Wilhelm Worringer zum 60. Geburtstag. Hrsg. von Erich Fidler. — Königsberg: Kanter, 1943. — 233 S.